

Пирятин увійшов до асоціації міст України. З газет також можна довідатися, коли і чому стали заповідними чудові природні угіддя навколо Удаю — Масальське, Куквин, Каплино, Яри-Поруби та інші, які архітектурні споруди та земляні зони оберігаються законом. Тут же зазначено, коли і за які успіхи художнім самодіяльним колективам Пирятина, Березової Рудки, Великої Кручі та фольклорним ансамблям Крячківки, Сасинівки, Давидівки присвоєні почесні звання народних.

Великий вклад у відтворення, збереження пам'яток, висвітлення історії краю внесли місцеві краєзнавці М.Г.Чугуєв (с.Теплівка), Н.В.Стеценко, В.В.Котенко, П.В.Чернякін (с.Березова Рудка), І.С.Носенко (с.Вишневе), В.І.Битюк, В.Г.Дудченко (с.Дейманівка), А.А.Святогор, І.В.Кацалап, Г.І.Герасимов, О.Л.Рибець (м.Пирятин) та працівники редакції районної газети, місцевого історико-краєзнавчого музею.

Незважаючи на досягнення місцевих краєзнавців, все ж таки залишаються певні прогалини у висвітленні історії українського козацтва, чумацького промислу на Пирятинщині, питань генеалогії, адже, згадуючи

своїх предків, ми вже, як кажуть, спотикаємося на третьому-четвертому коліні. Недостатньо турбуємося про повернення незаконно забутих славних імен наших земляків. Чимало й інших важливих питань історії регіонів, міст, сіл, хуторів залишаються в тіні.

Тож, завершуючи свою розповідь, хочеться звернутися до керівників районів всіляко сприяти розвитку місцевої преси, разом із працівниками редакцій, архівів, музеїв дбати про те, щоб там зберігалися підшивки газет.

До молодих шанувальників рідного краю хочеться звернутися з такою вельми простою і потрібною порадою-настановою: не лінуйтеся, ведіть свої щоденники-записи. Адже для того, щоб занотувати якусь подію, факт, ви витратите кілька хвилин. А якщо цього вчасно не зробите, то на пошуки вами пропущеного матеріалу (при потребі) ви тратите чимало дорогоцінного часу, який завжди всім нам слід вміти оберегати. І ще одна порада: збирайте матеріали і видавайте в районах коротенькі енциклопедичні довідники "Наші славні земляки". За це вам будуть вдячні люди.

*Григорій Бажан, краєзнавець,
(м. Пирятин Полтавської області)*

РОБІТНИЧІ ПРОФСПІЛКИ УКРАЇНИ НАПРИКІНЦІ 40-Х РР. ХХ СТ.

Звільнення території України від фашистських загарбників, реєвакація та відновлення роботи промисловості, залізничного транспорту, підприємств зв'язку, електростанцій, активізували роботу профспілок. Починаючи з другої половини 1943 р. ВЦРПС розпочав роботу по формуванню бригад по відбудові галузевих профспілок. В листопаді була сформована спеціальна група по Києву і області з повноваженням міжсоюзного органу. В березні 1944 р. її було переформовано у спеціальну брига-

ду ВЦРПС по УРСР¹. Процес відбудови профспілок був завершений в кінці 1946 р., коли відсоток охоплення профчленством в Україні досяг 80,7%², хоч профспілкова робота в республіці була розгорнута задовго до цього.

Головна увага профспілкових комітетів була спрямована на виробничо-масову та економічну роботу і зосереджувалась на мобілізації всіх сил трудящих на відбудову народного господарства. Така діяльність взагалі не була властива проф-

спілкам інших країн світу, в роботі радянських профспілок вона займала чільне місце. Оскільки всі труднощі повоєнної відбудови було перекладено на плечі народу, то завданням профспілок стало максимальне використання всіх можливостей трудящих, насамперед робітництво, використання різних форм інтенсифікації праці для виконання завдань першої повоєнної п'ятирічки.

Однією із найбільш гострих проблем у республіці в ті роки була проблема нестачі робочої сили. Професійні спілки активно включились у вирішення цієї проблеми. Вони займались працевлаштуванням демобілізованих воїнів, реєвакуйованого та репатрійованого населення, залучали до виробництва молодь, інвалідів, людей похилого віку. До середини 1947 р. було влаштовано понад 90% всіх демобілізованих. ФЗМК надавали їм матеріальну допомогу, сприяли вирішенню житлових проблем. Так, в Сумській області за цей період було працевлаштоване 94,5 тисячі із 96,9 тисяч демобілізованих, 2370 із них отримали квартири, понад 2 тисячі - сприяння у будівництві власної оселі³. Аналогічна робота проводилась профспілковими комітетами і в інших областях. Перевага в працевлаштуванні і в наданні матеріальної підтримки віддавалася тим, хто йшов працювати на підприємства важкої промисловості, відбудові якої надавалася особлива увага, а, отже, і комплектації цих підприємств достатньою кількістю робочих рук.

Наступним важливим напрямом діяльності профспілок у розв'язанні кадрових проблем була організація виробничого навчання та перепідготовки інвалідів війни та праці з подальшим їх працевлаштуванням. В перші повоєнні роки було забезпечено роботою 94,2% інвалідів III групи⁴. Однак стан здоров'я, важкі умови життя та праці не завжди давали можливість цим категоріям працюючих надовго залишатись на виробництві. Так, за 6 місяців 1947 року із 673 працевлаштованих інвалідів на підприємствах Миколаївської області понад 400

чоловік було звільнено за невиконання виробничих завдань⁵. В таких випадках ФЗМК нерідко надавали їм підтримку і допомагали у працевлаштуванні, проте майбутня доля цих людей турбувала профспілки значно менше.

З врахуванням того, що в народне господарство, здебільшого, приходила некваліфікована або малокваліфікована робоча сила, не менш гостро стояло питання підвищення її кваліфікації, основними формами ставало оволодіння передовим досвідом праці, виробничо-технічні школи, курси цільового призначення, індивідуально-бригадне виробниче навчання. Ці виробничо-навчальні ланки діяли безпосередньо на виробництві. Профспілкові комітети підбирали для цієї роботи висококваліфікованих робітників, залучали профактив, новаторів виробництва. Велике значення мали школи передового досвіду, які очолювали герої праці. Так, знатний забійник республіки, лауреат Державної премії Лука Голоколосов навчив своїй спеціальності 30 молодих робітників, серед них майбутніх орденоносців Бориса Белікова, Олександра Оковенка, Леоніда Крюкова та інших⁶. Понад 50 молодих сталеварів ознайомив з передовими методами праці майстер швидкісних плавок Михайло Кучерін⁷. Всього в 1946 р. передовики виробництва через різноманітні форми виробничого навчання підготували 58,7 тисяч кваліфікованих спеціалістів⁸. Це була беззатратна для держави і виробництва форма навчання.

Великі завдання і надії у справі підготовки кваліфікованих робітників для народного господарства країни покладались на школи фабрично-заводського навчання (ФЗН). В роки першої повоєнної п'ятирічки через сітку цих шкіл та ремісничих училищ народне господарство України отримало 859 тисяч підготовлених робітників⁹.

ФЗМК профспілок промислових підприємств надавали допомогу в зміцненні матеріально-технічної бази цих навчальних закладів, займались питаннями поліпшення умов праці та побуту учнів. У цій роботі значну ролі відіграло шефство

базових підприємств над школами і училищами ФЗН, а також індивідуальне шефство передовиків та новаторів виробництва. Не дивлячись на ці форми допомоги учнівській молоді, їх становище буж вкрай незадовільне. Вони мешкали в мало пристосованих приміщеннях, отримували мізерну платню в разі виконання встановлених їм норм виробітку. Якість підготовки робітників у системі ФЗН була вкрай низькою. Ці призводило до самовільного залишення учнями шкіл ФЗН та їх випускниками місць навчання та роботи Лише по Криворізькому залізничному басейну в 1946 р. вибуло 1258 із 4161 прибулих на роботу випускників шкіл, по підприємствах Дніпропетровської області 1859 із 3000¹⁰.

Однією із основних причин того, що молоді робітники самовільно залишали роботу, як уже зазначалось, була недостатня якість підготовки в школах системи ФЗН. Чимало випускників цих закладів не могли виконати встановлених виробничих норм, потрапляли в розряд відстаючих їх переводили на підсобні роботи, що вело за собою зменшення і без того мізерної заробітної платні. Якістю підготовки молодих робітників була і невдоволена адміністрація підприємств, яка заздалегідь сприймала їх як низько кваліфіковану робочу силу, звертаючи мало уваги на подальше підвищення кваліфікації. Тому система підготовки кадрів через школи ФЗН хоч і відіграла помітну роль в перші повоєнні роки, в подальшому не виправдала себе і була ліквідована.

Ці напрями діяльності профспілок, не дивлячись на їх важливість, не були переважними в профспілковій роботі повоєнного часу. Першочерговим їх завданням в цей період стала організація і максимальне охоплення трудящих соціалістичним змаганням. Це була надзвичайно важлива форма інтенсифікації праці без додаткових затрат, яка мала зіграти вирішальну роль у виконанні планів повоєнної п'ятирічки. Профспілкові комітети, разом із партійними органами ініціювали відродження таких форм виробничого змагання, як стахані-

вський рух, рух "швидкісників" і багатоверстатників, рух ударників праці та інш. Вже на кінець 1945 р. у змаганні приймало участь 85% робітників та службовців України¹¹. Безумовно, ця цифра не відповідала реальному стану справ, але свідчила про вагомість змагання і ту значимість, яку йому надавали. В роки четвертої п'ятирічки воно отримало нову форму - Всесоюзне соціалістичне змагання, яке мало охопити всі галузі народного господарства країни. Ініціатором виступив колектив Макіївського металургійного заводу. Ініціативу підхопили всі підприємства, а профспілки очолили роботу по його організації.

У звітах 16 центральних комітетів галузевих профспілок республіки за 1946 р. було відрепортовано про участь у цьому змаганні 81,3% робітників і службовців, а на початок 1948 р. - 89,95%. Та оскільки центральні комітети мали у підпорядкуванні ряд підприємств, що знаходились за межами України, то наведена цифра не зовсім відповідає дійсності. Підрахунки по звітах обласних та республіканських комітетів профспілок дають 88,1%¹². Гонитва за високими показниками привела до його формалізації. Нерідкими були випадки, коли соціалістичні зобов'язання від імені трудового колективу приймались за рішенням ФЗМК. В результаті - формально чисельність учасників змагання зростала, але це не завжди відповідало дійсності. Вже в 1947 р., за звітністю тих же профспілкових комітетів, у республіці намітилася тенденція зниження відсотку робітників, що виконували виробничі норми, зменшення кількості стаханівців та ударників. В чорній металургії їх чисельність знизилась з 42,3% до 34% від загального числа робітників, на залізничному транспорті - з 15% до 14% і т.д.¹³ Не виконували взятих на себе соціалістичних зобов'язань у трестах "Ворошиловград-вугілля" 52,3% робітників, "Сталінвугілля" - 55%, "Артемвугілля" - 58%, у промисловості будівельних матеріалів - 47% і т.д.¹⁴.

Аналогічна ситуація склалася і в організації змагання за оволодіння передовими методами праці. В роки п'ятирічки

виник рух за оволодіння досвідом майстрів Г.Борткевича і П.Бикова. Згідно звітів профспілкових комітетів України, цей рух був підхоплений всіма підприємствами республіки. Однак, нерідкими були випадки, коли перехід на швидкісні методи роботи при існуючій організації праці не тільки не давав рекордних результатів, але й не міг забезпечити виконання виробничих норм. Така, зокрема, ситуація склалася на Краматорському машинобудівному заводі, де ніхто із тих, хто перейшов на швидкісні методи роботи, не зміг виконати встановлених норм і був змушений від них відмовитися¹⁵. Наступними напрямками виробничо-масової, економічної роботи профспілок у виробничих колективах були: діяльність по розвитку масової науково-технічної творчості робітників і службовців; участь у вдосконаленні організації праці і посиленні трудової дисципліни; пошук нових, більш ефективних форм організації змагання та інші. У проведенні цієї роботи профспілки часто-густо дублювали господарські органи. Не маючи можливості впливати на вирішення чисто господарських питань, профспілки розглядали їх як свої першочергові завдання. Цим самим вони втрачали роль захисників інтересів трудящих і перетворювались у підсобну силу партійних, державних і господарських органів.

Це яскраво проявилось під час укладання колективних договорів. 2 лютого 1947 року Рада Міністрів СРСР прийняла постанову "Про укладання колективних договорів на підприємствах", згідно з якою в країні поновлювалась ліквідована в 30-х роках практика укладення договорів трудових колективів з адміністраціями підприємств. Організація роботи по проведенню колдоговірної кампанії покладалась на професійні спілки, як представників трудових колективів. В тексті постанови було чітко визначено її мету - сприяти забезпеченню виконання і перевиконання виробничих планів. Колдоговори 1947 р. принципово відрізнялись від існуючої практики подібних угод в інших країнах світу, від практики дореволюційної Росії і

перших років після революції. Колдоговори, згідно з їх прямим призначенням, мали передусім захищати інтереси робітників від зловживань адміністрації.

Не дивлячись на зміну характеру і цілей колдоговору, кампанія по їх укладанню в республіці пройшла досить активно і була завершена 10 травня 1947 р. Під час її проведення в Україні пройшло понад 30 тисяч робітничих зборів, на яких були присутні 85% працюючих¹⁶. В договорах, окрім зобов'язань робітників виконувати і перевиконувати виробничі плани, містились зобов'язання адміністрації по поліпшенню умов праці і техніки безпеки на виробництві, дотриманню графіків житлового будівництва і т.п. Однак, невиконання адміністрацією своїх зобов'язань, за яке вона не несла ніякої відповідальності, підривало віру робітників у силу колективних договорів. Лише за даними Сталінського (Донецького) обласного комітету, профспілки робітників металургійної промисловості із 529 невиконаних пунктів колдоговору 111 торкалось заходів охорони праці і техніки безпеки, 88 - робітничого постачання, 68 - житлово-побутових питань, 19 - оплати праці і норм виробітку, 47 - культурно-масової роботи¹⁷ і т.п. Тобто, не виконувалися зобов'язання, взяті адміністраціями. Пасивна позиція профспілкових комітетів в цих питаннях підштовхнула ряд трудових колективів, наприклад, Шахтинського відділу Північнокавказької залізниці, до прийняття нестандартного, на той час, рішення - висловити недовіру профспілковому комітету. В наступні роки колдоговірна кампанія носила ще більше формальний характер і не виходила за рамки паперової роботи ФЗМК.

Аналізуючи головні напрями діяльності профспілкової організації у робітничих колективах в роки першої повоєнної п'ятирічки, слід відмітити, що в умовах радянської системи профспілки втрачали функції захисників інтересів трудящих, виступали дублерами і помічниками господарських органів. Зосереджуючись на питаннях підвищення продуктивності праці,

різноманітних форм її інтенсифікації, вони нерідко ігнорували соціальну сторону справи, - людину, її професійні інтереси, те, якою ціною давались ті чи інші досягнення. Цим, в значній мірі, пояснювались вкрай

незадовільний стан охорони праці, високий рівень виробничого травматизму і професійних захворювань.

Ольга Шеремета

¹ Див.: Очерки истории профессиональных союзов Украинской ССР.-К.-1983.-С. 376-377.

² ЦДАГО України.-Ф. 1, оп. 46, спр. 651.-Арк. 58.

³ Там само.-Оп. 3.-Спр. 909,-Арк. 1-5.

⁴ Там само.-Спр. 230.-Арк. 30, 41.

⁵ Державний архів Миколаївської області.-Ф. 7, оп. 1, спр 204,-Арк. 17, 24, 37.

⁶ Лука Голоколов. Рости, мій Донбас//Радянська Україна,-1946.-1 січня.

⁷ ЦДАВО України.-Ф.Р-2605, оп. 8, спр.9.-Арк. 2.

⁸ Підраховано автором. Див.: ЦДАВО України.-Ф.Р-2605 оп. 8, спр. 9.-Арк. 2-4.

⁹ Народне господарство Української РСР в 1958 році.-К. 1959.-С. 390.

¹⁰ ЦДАГО України.-Ф. 1, оп. 46, спр. 2381,-Арк. 8.

¹¹ Очерки истории профессиональных союзов Украинской ССР.-С. 382.

¹² Підраховано автором. Див.: ЦДАВО України.-Ф.Р-4957 оп. 1, спр. 198,-Арк. 12-13; там само.-Ф.Р-2605, оп. 8, спр. 13. Арк.1.

¹³ ЦДАГО України.-Ф. 1, оп. 46, спр. 1640,-Арк. 161.

¹⁴ Там само.-Спр. 2381.-Арк. 3; спр. 1657,-Арк. 146.

¹⁵ ЦДАВО України.-Ф.Р-2605, оп. 8. спр. 290,-Арк. 18.

¹⁶ Там само.-Ф.Р-4957. оп. 1, спр. 174.-Арк. 3-4.

¹⁷ ЦДАГО України.-Ф. 1, оп. 46, спр. 3386,-Арк. 6. 96.

